

Kravchenko O. L. Denotation allusion in the title modern Ukrainian editions

The article defines and systematizes hints in the nominations of modern Ukrainian publishing centers. Instructions in the nominations are grouped by such topical sources as toponyms, mythological and biblical realities, the realities of the socio-cultural traditions of the Ukrainian ethnos, fiction, anthroponyms, cosmonyms. It was found out that toponyms are the most used indirect references. Their use marks publishers on a territorial basis. In this group, we select companies whose name refers to smaller geographical objects.

It is noticed that the writers who founded publishing companies prefer names that refer to phenomena and writers of the Ukrainian literary process. Sometimes there is a secondary allusion, a combination of a hint of a literary work and an indication of the name of the city. Seldom used in the names of modern Ukrainian publishers are thematic sources-cosmonyms.

Instructions on cultural and historical facts create bright, expressive names, determine the location of the publishing center, mark publishing products for functional purposes. There is a discrepancy between the allusiveness of the names to the repertoire of the publishing houses „Angel”, „SKIF Publishing House”, „Milky Way”. Prospects of the research are to find out all the thematic sources of the nominations of modern Ukrainian publishers.

Key words: publishing house, name, publishing production, functional purpose.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017 р.

Прийнято до друку 12.05.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Должикова Т. І.

С. С. Флорінська (Кропивницький)

УДК 81'373.2

**СТАТУС ЗООНИМА В ОНОМАСТИЧНІЙ
СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ
(на матеріалі Кіровоградської області)**

Про виняткове місце зооніма серед інших власних назв зауважували такі мовознавці, як П. Чучка, М. Сюсько, М. Торчинський, С. Ковтюх, О. Кирилюк, Д. Бучко та ін. Проте на сучасному етапі розвитку лінгвістики немає ґрунтовних і повних розвідок у питанні статусу зооніма, зокрема й на функційному рівні в межах регіонів України. Відсутні також дослідження ознак і функцій іменувань тварин у системі власних назв української мови.

Мета публікації – проаналізувати та систематизувати наявні в сучасному мовознавстві концептуальні підходи до статусу зооніма,

а також подати комплексний аналіз основних ознак і функцій зоонімів на прикладі матеріалу, зібраного в межах Кіровоградської області. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) уточнити лінгвістичний статус кличок тварин в онімному просторі; 2) визначити провідні ознаки та функції цього класу власних назв, зокрема й визначити різницю між антропонімами та зоонімами.

Ономастична система української мови не є монолітною. Серед одиниць, які функціонують у цій системі, науковці зазвичай виділяють дві основні групи: антропоніми (імена людей) і топоніми (географічні назви) [Карпенко 1991: 81]. Наразі ця класифікація є досить вузькою й не охоплює всю різноманітність системи власних назв, тому існують розширені класифікації онімів, наприклад, М. Кочерган, окрім антропонімів і топонімів, виокремлює такі власні назви:

- теоніми – назви божеств;
- зооніми – клички тварин;
- астроніми – назви небесних тіл;
- космоніми – назви зон космічного простору тасузір'їв;
- хрононіми – назви відрізків часу, пов'язані з історичними подіями);
- ідеоніми (назви об'єктів духовної культури);
- хрематоніми (назви об'єктів матеріальної культури) [Кочерган 2005: 187].

Оскільки зооніми належать до ономастичної системи, то вони мають низку спільних рис, притаманних усім онімам:

- а) наявність індивідуалізувальної та ідентифікаційної функцій;
- б) соціальний характер, залежність від позамовних чинників;
- в) предметність – тісний зв'язок з об'єктом, який вони називають;
- г) часткове звуження семантики – часто значення оніма можна встановити тільки з контексту;
- г) національний колорит;
- д) інтернаціональний характер.

На думку В. Супрун, ядром онімного простору є антропоніми. Порівняно з ними визначається онімичність інших власних назв. Зооніми автор кваліфікує як антропонімоподібний розряд, що займає поряд з міфонімами, теонімами та ін. навколоядровий простір [Супрун 2000: 6].

Підтвердженням думки про самостійність класу зоонімів є, насамперед, наявність чітких ознак, що відрізняють їх від інших різновидів власних назв, зокрема від антропонімів. Адже імена людей зазвичай виражені іменниками, а для зоонімів характерними є також субстантивовані прикметники, дієслова, вигуки, звуконаслідувальні слова тощо. Так, у межах Середнього Дніпро-Бузького межиріччя ми зафіксували такі клички: корова *Лагідна*, собака *Стій*, півень *Цін-Цін*. До специфічних рис Н. Рядченко також відносить наявність кличок,

не властивих іншим класам онімів не лише в плані словотвору, але й з погляду специфічності кореневих морфем [Рядченко 1994: 78].

Хоча зооніми й становлять „антропонімоподібний розряд”, вони мають низку характерних лексико-семантичних, словотвірно-граматичних і функційних особливостей. Розглянемо ці ознаки.

1. Взаємодія з апелятивною лексикою, тобто утворення на основі зальних назв зоонімів. З цього приводу, професор М. Сюсько зазначає, що „теоретично кожне самостійне слово (і не тільки самостійне) може стати базою для зооніма, але на практиці так не буває. Щоб стати матеріалом для зоонімів, апелятив повинен мати і певні семантичні, і певні формальні особливості, які б дозволили йому увійти в зоонімікон” [Сюсько 1999: 21].

Також мовознавець наголошує на необхідності встановлення відношення зооніма до апелятивної лексики, „яка ... є основним джерелом формування й розвитку системи кличок тварин”, а також простежити „семантичні зв'язки зоонімів і апелятивів, з'ясувати, які саме лексико-семантичні розряди загальних назв виявилися найбільш придатними для іменування тварини і чим зумовлювався цей вибір” [Там само: 3]. Тенденція відапелятивного називання тварин наявна серед усіх класів власних назв тварин, наприклад серед фелінонімів Кіровоградщини побутують такі варіанти: *Абрикос, Вуглик, Принц, Панда, Муха, Танк, Кнопка* і под.

Однак пропріальна лексика, зокрема й зоонімна, має низку відмінних від загальної лексики ознак. Серед них професор І. Ковалик називає такі: 1) індивідуалізувальна та ідентифікаційна функції власних назв суттєво відмінні від генералізувальної функції загальних назв; 2) оніми більшою мірою залежні від позамовних чинників; 3) пропріальна лексика більше реагує на суспільні зміни; 4) словотвірні парадигми власних назв дещо відмінні від парадигм загальних; 5) можливості участі онімів у синтаксичному функціонуванні обмежені; 6) для власних назв (у прямому значенні) не характерна антонімія та ін. [Ковалик 1977: 15 – 16].

2. Наявність найбільш типових кличок для кожного виду зоонімів, незважаючи на лексичну багатогранність та постійне утворення нових кличок. Традиційними для корів Середнього Дніпро-Бузького межиріччя (у територіальних межах Кіровоградської області) є такі клички: *Зоряка, Майка, Машка, Марта, Ласунка, Рябушка, Ночка, Манька, Чернушка, Березка*; для кіз – *Марта, Майка, Квітка, Манька, Циганка*; для коней – *Вітер, Стріла, Орлик, Ураган, Гнідко, Гнідий, Мустанг* та ін. Такі власні назви є повторюваними й займають центральне положення у своєму підвиді. Багато з цих кличок наближаються до загальної лексики, їх починають використовувати для позначення тварин цього виду загалом: наприклад, у Великому тлумачному словнику та Академічному тлумачному словнику прослідковуємо деонімізацію таких лексем: *Рябко*

– ...2. розм. Непородистий дворовий або кіт (звичайно рябої масті) [ВТС, АТС]; *Сірко* – 1. Собака (переважно сірої масті) [ВТС, АТС].

У Словнику конотативних власних імен за редакцією Є. Отіна наведено інші лексеми: *Барсик* – ‘усякий кіт, усяка кішка’. *Бобик* – ‘будьяка собака, часто непородиста’ [Отін 2004: 76, 79].

3. На відміну від інших груп онімів, окрім антропонімів і теонімів, зооніми позначають живих істот. Тому для них характерним є семантичний компонент роду – ‘самець’ – ‘самка’. Відношення до статі визначається за допомогою граматичного роду. При цьому клички тварин жіночого роду частіше утворюються на основі чоловічого. Цю думку підтверджує Н. Дубова, яка зазначає, що „якщо для утворення клички самки використовується слово чоловічого роду, то воно обов’язково за допомогою закінчення чи суфікса буде оформлено як іменник жіночого роду” [Дубова 1980: 149]. Однак існує тенденція й протилежного утворення найменувань тварин – на основі клички жіночого роду утворюється мускулінний дериват, втрачаючи закінчення *-а*: кінь *Ракет* (від кобили *Ракета*), козел *Май* (від кози *Майя*) і под.

4. Продуктивним способом утворення кличок тварин є субстантивна прикметників. На думку Н. Рядченко, це одна з суттєвих відмінностей зоонімів від інших типів власних назв [Рядченко 1994: 93 – 95]. Цей спосіб характерний і для антропонімів – прізвищ прикметникового типу (на діахронічному рівні) та прізвищ людей (на синхронічному рівні). У цьому відношенні виявляється спорідненість між антропоніма та зоонімами. Як зазначає П. Портніков, ця близькість виявляється в тому, що „принципи, покладені в основу мотивації кличок під час наділення ними домашніх тварин, є тими ж, що й при наділенні людей прізвишками” [Портніков 1972: 249].

5. У процесі функціонування зооніми утворюють гіпокористичні форми, які використовують поряд з офіційними, паспортними іменами [Рядченко, с. 84]. С. Ковтюх та О. Кирилюк у монографії „Кінонімія в сучасній українській мові: принципи номінації та способи творення” підтверджують цю думку зазначаючи, що „власники часто не можуть пригадати повної офіційної назви, користуючись у процесі спілкування з твариною постійно тільки однією усталеною лексемою, причому вона може мати як повну форму, так і скорочену” [Ковтюх 2010: 26 – 27]. Для прикладу назвемо паспортну кличку собаки *Артеміда*, яка не збігається з її домашньою *Тюша* (*Артеміда* → *Артюша* → *Тюша*), оскільки господарям так простіше її називати.

Окрім питання ідентифікуючих ознак зоонімів актуальним і невирішеним залишається проблема визначення їх функцій. Серед основних для будь-яких онімів традиційно виділяють номінативну; ідентифікуючу; вказівна (дейтична) та культурно-інформативну. До другорядних належать соціальна, емоційна, акумулятивна, експресивна, естетична та стилістична [Бондалетов 1983: 21].

Номінативна, або називна функція – функція називання. Зооніми слугують, передусім, назвами тварин.

Ідентифікуюча функція – зоонім є засобом ідентифікації. Деякі науковці ототожнюють номінативну та ідентифікуючу функцію, однак, на нашу думку, називання суттєво відрізняється від ідентифікації (звертання до конкретного об'єкта), що робить цю функцію однією з доміантних. Як зазначає Н. Артюнова, „ідентифікація передбачає встановлення тотожності об'єкта самому собі при використанні імені в різних контекстах” [Артюнова 1999: 273].

Вказівна функція – розрізнявальна особливість зооніма, здатність вказувати на конкретну тварину, виокремлюючи з ряду подібних. Ця функція подібна до функцій вказівного займенника.

Культурно-інформативна функція – відображення в семантиці зооніма екстралінгвальної інформації про конкретний денотат, тобто прив'язаність до конкретної місцевості, історичної епохи, реалій і под.

Низка другорядних функцій зоонімів характеризують їх у конкретній мовній ситуації, конкретному стилі – розмовному, художньому, діловому та ін.

Отже, зооніми посідають значне місце в ономастичній системі. Клички тварин активно взаємодіють з іменами людей. Власні назви тварин мають низку спільних рис, притаманних усім онімам, попри це їм властиві й диференційні лексико-семантичні, структурно-граматичні й функційні ознаки, притаманні лише цим одиницям. Зооніми як окремий клас онімів виконують номінативну, ідентифікуючу; вказівну (дейтичну), культурно-інформативну, соціальну, емоційну, акумулятивну, експресивну, естетичну, стилістичну та інші функції.

На перспективу плануємо системно дослідити народний зоонімікон Кіровоградської області, зокрема номінаційний, словотвірний, діалектний та інші аспекти.

Література

- Артюнова 1999** – Артюнова Н. Д. Мова і світ людини / Н. Д. Артюнова. – М., 1999. – С. 273 – 293; **Бондалетов 1983** – Бондалетов В. Д. Російська ономастика / В. Д. Бондалетов. – М., 1983. – 244 с.; **Дубова 1980** – Дубова Н. Г. Деякі особливості кличок мисливських собак / Н. Г. Дубова // Питання ономастики. – Вип. 14. – 1980. – С. 145 – 149; **Карпенко 1991** – Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства : підручник / Ю. О. Карпенко. – К. – Одеса : Либідь, 1991. – 280 с.; **Ковалик 1977** – Ковалик І. І. Про власні і загальні назви в українській мові / І. І. Ковалик // Мовознавство. – 1977. – № 2. – С. 11 – 18; **Ковтюх 2010** – Ковтюх С. Л. Кінонімія в сучасній українській мові: принципи номінації та способи творення : монографія / С. Л. Ковтюх, О. Л. Кирилюк. – Кіровоград, 2010. – 167 с.; **Кочерган 2005** – Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – 2 вид. – К. : Академія, 2005. – 367 с.; **Отін 2004** – Отін Є. С. Словник

конотативних власних імен / Є. С. Отін. – Донецьк, 2004. – 412 с.; **Портніков 1972** – Портніков П. Т. З уральської зоонімії / П. Т. Портніков // Східнослов'янська ономастика. М., 1972. – С. 210 – 250; **Рядченко 1994** – Рядченко Н. Г. Зооніміка / Н. Г. Рядченко // Російська ономастика і ономастика Росії. Словник. – М.: Школа-прес, 1994. – С. 77 – 78; **Супрун 2000** – Супрун В. І. Ономастичне поле російської мови і його художньо-естетичний потенціал: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 „Російська мова” / В. І. Супрун. – Волгоград. – 76 с.; **Сюсько 1999** – Сюсько М. І. Традиційні і сучасні погляди на природу власного імені / М. І. Сюсько. – Ужгород: УДУ, 1999. – 32 с.

Флорінська С. С. Статус зооніма в ономастичній системі української мови: функційний аспект: (на матеріалі Кіровоградської області)

У статті розглянуто статус зооніма в ономастичній системі української мови на матеріалі Кіровоградської області у функційному аспекті. Визначено низку спільних рис, притаманних усім власним назвам, зокрема й кличкам тварин: наявність індивідуалізувальної та ідентифікаційної функцій; соціальний характер, залежність від позамовних чинників; предметність – тісний зв'язок з об'єктом, який вони називають; часткове звуження семантики – значення оніма можна встановити тільки з контексту; національний колорит; інтернаціональний характер.

Підтверджено думку про самостійність класу зоонімів через присутність чітких ознак, що відрізняють їх від інших власних назв. Проаналізовано характерні ідентифікуючі лексико-семантичні, словотвірно-граматичні та функційні особливості зоонімів. До них віднесено: взаємодію з апелятивною лексикою, тобто утворення на основі загальних назв; наявність найтипівіших кличок для кожного підвиду тварин – корів, коней та інших; характерний семантичний компонент роду – „самець” – „самка”; одним із продуктивних способів утворення кличок тварин є субстантивація; наявне утворення в процесі функціонування гіпокористичних форм.

Зауважено, що актуальним залишається питання визначення функцій власних назв тварин. Розглянуто основні функції зоонімів: номінативну, ідентифікуючу, вказівну та культурно-інформативну. Зазначено, що є другорядні функції власних назв тварин: соціальна, емоційна, акумулятивна та ін.

Ключові слова: ономастика, зоонім, антропонім, функційний аспект, номінативна функція, ідентифікуюча функція.

Флоринская С. С. Статус зоонима в ономастической системе украинского языка: функциональный аспект (на материале Кировоградской области)

В статье рассмотрен статус зоонима в ономастической системе украинского языка на материале Кировоградской области в функциональном аспекте. Определен ряд общих черт, присущих всем собственным названиям, в том числе и кличкам животных: наличие индивидуализуальной и идентификационной функций; социальный характер, зависимость от внеязыковых факторов; предметность – тесная связь с объектом, который они называют; частичное сужение семантики – значение онимов можно установить только из контекста; национальный колорит; интернациональный характер.

Подтверждена концепция о самостоятельности класса зоонимив в связи с присутствием четких признаков, отличающих их от других онимов. Проанализировані характерные идентифицирующие лексико-семантические, словообразовательно-грамматические и функциональные особенности зоонимив. К ним отнесены: взаимодействие с апелятивной лексикой, то есть образование на основе общих названий; наличие наиболее типичных кличек для каждого подвида животных – коров, лошадей и других; характерный семантический компонент рода – „самец” – „самка”; одним из продуктивных способов образования кличек животных является субстантивация; образование в процессе функционирования кличек животных гипокористичних форм.

Замечено, что актуальным остается вопрос определения функций имен животных. Рассмотрені основные функции зоонимив: номинативная, идентифицирующая, указательная и культурно-информативная. Отмечено, что есть ряд второстепенных функций имен животных: социальная, эмоциональная, аккумулятивная и подобные.

Ключевые слова: ономастика, зооним, антропоним, функциональный аспект, номинативная функция, идентифицирующая функция.

Florinska S. S. Place zoonim in onomastic system of Ukrainian language: a functional aspect (based on the Kirovohrad region)

The article deals the plase zoonim in onomastic system of Ukrainian language in a functional aspect (based on the Kirovohrad region). Analyzes existing in modern linguistics conceptual approaches to the status zoonim.

Are determined common features inherent in all proper names, including the names of animals: indyvidualizuvalnoyi presence and identification functions; social character, dependence on extra-linguistic factors; objectivity – a close relationship with the object, which they call; partial narrowing semantics – meaning a proper name can be set only from the context; national character; international character.

Are confirmed idea of class independence zoonims by the presence of distinct characteristics that distinguish them from other proper names. The

analysis identifying lexical-semantic, derivational, grammatical and functional features zoonims. The analysis identifying lexical-semantic, derivational, grammatical and functional features zoonimiv. They counted, interactions with common lexicon ie formation based on common names; the presence of the most common nicknames for each subspecies of animals – cows, horses and others; typical semantic component kind – „male” – „female”; one of the productive formation nicknames way animals are substantivizing; education available in the operation hipokorystychnyh forms.

Noted that the relevant question is defining the functions of proper names of animals. Is carried out consideration main functions zoonims: nominative, identifying, indicatory, cultural and informative. It is noted that there are a number of secondary features its own animal names: social, emotional, accumulative and others.

Key words: onomastic, zoonim, anthroponym, a functional aspect, nominative function, identifying function.

Стаття надійшла до редакції 30.05.2017 р.

Прийнято до друку 01.06.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Леснова В. В.